

või kuulnud olendite ja esemete endelisust: kuke kiremine lävel tähendab külaliste tulekut, haraka kädistamine kuulujuttude levimist, mutikäik läve all kellegi surma, lävelt leitud viljapea kosilaste tulekut. Läve juures võidakse kuulda surnute hingi nutmas.

Läve roll aktualiseerub pidulike sündmuste, sünni, ristimise, pulmade, matuste, elukoha vahetamise ajal. Läve semiootiline staatus oli varem suurem. Aja jooksul on tema tähtsus inimese vaimses meeles ja praktilises igapäevaelus vähenenud ning peaaegu kadunud. Kaasajal ilmneb *sliexsni* (läve) mütolooiline tähendus näiteks idioomis *pärkäpt gada sliexsnim* (üle aasta läve astuma), mis tähendab uue kalendriaasta algamist.

Tõlkis Sander Vesik

SUHTUMINE HUNTIDESSE JA HUNDID ROOTSI RAHVAUSUNDIS

Per Peterson. Rootsi, Uppsala

29. juulil 1985 lasti maha üks vähestest sel ajal Kesk-Rootsis Värmlandi metsades elanud huntidest. Selle juhtumiga seoses levis kuuldsus, et tegu polnud metsiku isendiga - hunt olnud metsa lastud Rootsi Looduskaitse Seltsi korraldusel. Nn tõendiks oli hundi jalast leitud hammas, mis öeldi olevat pärit inimolevusest. Asja seletati sellega, et hunt pidi olema sündinud vangistuses ning teda oli hammustanud laps, kes kaotas seejuures ühe oma hamba.

Kui hunti pärast surma uuriti, ilmnes, et hammas pärines kutsikalt. Selgus ka, et hunt oli varem kaks või kolm korda poeginud, mis rääkis vastu igasugustele väidetele taltsutatud hundist. Sellest hoolimata ringlesid need kuuldsused ja jutud märkimisväärselt kaua.

Samalaadsed motiivid on pannud kuuldsused ja muistendid tegelema metsadest leitud tühjade hundipuuridega, surnud, ent loomaiaia kõrvamärgistust kandvate huntidega, metsadesse väljapandud lihaga. Seda on seotud võimukandjatega, kes viivad liha puuduliku jahitreeninguga huntidele.

Sedalaadi muistendid ja kuulujutud põhinevad kahel põhifaktoril:

1. Endisaegne traditsioon, mida iseloomustab huntidele erakordse julguse ja õuduse omistamine.

2. Peamiselt 1970. aastate arutlused ja diskussioonid, mis keskendusid küsimusele, kuidas saaks metsikuid hunte tagasi tuua Rootsi männimetsadesse.

Selle teema avamiseks tuleb mul pöörduda XVIII ja XIX sajandi olude juurde. Juba keskaja provintsideadustes leidub eeskirju hundijahi pidamise kohta Rootsis. XVI sajandil näivad hundid olevat täiesti tavalised, kuid XVII sajandi jooksul liik kahanes, nii et XVIII sajandi alguseks muutusid loomad küllaltki haruldaseks.

XIX sajandi alguses huntide arv kasvas, jõudes haripunkti 1830. aastal. Tõenäoliselt oli see tingitud asjaolust, et 1789. aastal anti vabaks suurte loomade jaht ning eriti just põtrade, põhjapõtrade ja metskitsede jahtimine vähendas huvi hundijahi vastu. Vahepeal huntide arv kasvas ja nad muutusid koduloomadele ning vahel isegi inimestele hädaohtlikuks. Ilmselt suurendas see omakorda nende lugude arvu, mis kirjeldasid näiteks inimese ja hundi kohtumist ning sellega kaasnevat. See ei tähenda, et seda tüüpi jutud oleksid varem puudunud. Keskajal, mil maad laastasid katk ja muud haigused, arvatakse olevat võitlus ja konflikt inimese ja hundi vahel ägenenud. Üsna vähe oli tol ajal ka võimalusi end relvaga kaitsta.

Alates XIX sajandist on Rootsis olemas väga head statistilised andmed hundijahi kohta. Ulatuslik laskmine leidis aset 1830-1850. aastate vahel ja 1870. aasta paiku oli hundisugu Lõuna- ja Kesk-Rootsist peaaegu hävitatud. Seda tingisid arvatavasti erinevad faktorid: paremate relvade olemasolu, metsade mahavõtmine, raudteede ehitamine jne.

Pärast kadumist - või peaaegu kadumist - võeti hundid 1965. aastal seadusega kaitse alla, kuid enne seda maksti väga kõrget hinda iga lastud haruldase hundi eest - 1960. esimesel poolel oli hind 4000 Rootsi krooni (u 800 US \$). 1971. aastal hakati kavandama projekti, peatamaks huntide hävingut Rootsis. Selleks ajaks elasid veel vaid mõned üksikud loomad maa põhjaosas.

Projekti esimeses osas oli ära toodud arutlusi erinevatest meetoditest huntide populatsiooni taastamiseks. Ühe võimalusena oli välja pakutud vangistuses sündinud huntide metsa laskmine, kui muud meetodid tõepoolest ei peaks õnnestuma. Sellised plaanid heideti varsti kõrvale mitmesuguste probleemide tõttu, mis tekkinuksid vangistuses sündinud ja üles kasvanud looma vabadesse laskmisel tema väheste jahikogemuste ning erandliku suhte tõttu inimesega.

Igatahes sai neist diskuteeritud plaanidest 1980. aastatel levinud kuulduste ja juttude puhul tähtis tegur. Selle aastakümne jooksul huntide arvukus kasvas. Kui 80. aastate alguses olid järele vaid mõned üksikud loomad, siis 80. lõpus oli maal juba üle kümne hundi. See oli tingitud peamiselt migratsioonist (eriti Norrast) ja faktist, et ka Rootsis sündis kutsikaid mitmel korral järjest. Mõningaid nende huntidega seotud juhtumeid kasutati intensiivselt ära massimeediumides, eriti juhil, kui loomad olid kokku sattunud inimeste või koduloomadega. Teadetes

pöörati tähelepanu lammaste ja teiste loomade murdmisele ning sellele, mida peeti hädasohtlikuks inimestele. Mõnel väga tähelepanuväärse juhul tapeti hunte legaalselt politsei poolt või ka illegaalselt.

Miks siis tekitasid need üksikud hundid niisugust huvi, hirmu ja viha? Võib-olla on üks põhjus selles, et nad olid nii haruldased. Kuid uurides XIX sajandi folklooriallikaid, saame selle moodsa nähtuse mõistetavaks tegemiseks lisada palju rohkem infot.

Paljud arhiivimaterjalidest pärit väljavõtted kirjeldavad huntide käitumist ja muud neile iseloomulikke ning ka huntidega kohtamisele järgnevaid sündmusi, eriti selliseid, mis pole seotud kallaletungidega - ja muidugi erinevaid, sageli maagiliste meetodite abil kasutatavaid kaitsevõimalusi.

Eepika (niihästi muistendid kui ka memoraadid) kõnelevad meile rohkem oletatavalt reaalsest sündmustest. Suur hulk neist (peamiselt memoraadid) tegeleb koduloomade ründamise juhtumitega. Keskne on sageli hundi kui kiskja osavus ja võimekus ning tema julmus ja verejanulisus. Aga on ka lugusid sellest, kuidas rünnatavad loomad ennast väga edukalt kaitsevad. Palju vähem on jutte (enamasti ainult muistendeid), mis räägivad inimeste ründamisest ja murdmisest. Mõned neist sisaldavad rahvusvaheliselt levinud motiive. Näiteks jutud mehest, kes on kas söekoorma või mingi toiduvankriga teel üle külmunud järve. Teda ründab hundikari, kuid ta pääseb, pöörates vaadi tagurpidi ja peites end selle alla. Selles olukorras löikab ta huntide käpad läbi.

Teine lugu räägib soldatist, kes end edukalt kaitseb, kui teda külmal talvel üksildasel koduteel rünnatakse. Ent kui ta oma mõõga tagasi paneb, külmub see tuppe kinni, ja kui hundid uuesti rünnakut alustavad, murravad nad ta maha. Teisel juhul on hobuse ja saaniga teel kogu perekond ning kui hundid tulevad, on nad lõpuks sunnitud viskama talle noorima lapse või imiku, et päästa ülejäänud perekond. Mõned jutud on lapseröövidest kodu läheduses. Tüdruk läheb õhtul lampi kandes välja, sellal kui ema jääb kööki istuma. Hetke pärast kuuleb ema karjatust ja unustab välja joostes imiku, kes istub just vannis. Ta püüab päästa esimest tütart, kuid hunt on selle juba ära viinud - ning kui ta tuppa tagasi tuleb, leiab ta pisema lapse vanni uppununa.

Positiivse värvinguga jutte huntidest pärimuses peaaegu ei ole. Sedasorti negatiivsed motiivid ja suhtumine huntidesse iseloomustavad kogu traditsiooni kõige vanemast ajast alates ja taolisi jutte räägiti veel XX sajandi alguses. See traditsioon võib muidugi assotsieeruda ka Rootsi libahundi-pärimusega, mille kohta on hulgaliselt materjali XIX sajandist, peamiselt Kesk- ja Põhja-Rootsist.

Kui võrdleme arvatavaid inimeste murdmisi folklooris ametlike allikatega, nagu kirikuregistrid, saab täiesti selgeks, et tõestatavad on vaid üksikud juhtumid. Mõnel juhul on siiski viiteid, et hundid on tõesti lapsi röövinud ja

murdnud. Enamikku oletatavaist mahamurdmistest, mida sageli antakse edasi kohalikus traditsioonis, ei saa siiski tõestada - need kujutavad endast tõenäoliselt vaid head folklooripärimust.

Nagu öeldud, kandub huntide vihkamine tänapäeva ühiskonda üle vanast agraarühiskonnast. Kuid tasuks märkida ka mõningaid erinevusi. Agraarühiskonnas oli hirmul huntide ees reaalne majanduslik alus. Koduloomade mürdmine talus võis viia hävinguni või vähemalt tõsiste kahjustusteni. Isegi kui leidub kindlat materjali inimeste ründamise kohta, räägib põhiosa pärimusest, eriti memoraadid ja muinasjutud, siiski koduloomade ründamisest.

Teadmised huntidest ja nende käitumisest, nagu ka kogemused kohtumistest huntidega jm olid varasematel aegadel palju sügavamad. Selline oli olukord pea kogu XIX sajandi jooksul.

Tänapäeval seevastu on teadmised haruldased, välja arvatud spetsialistide ja teiste piiratud väikeste gruppide hulgas. Kartus ei ole enamasti majanduslikult põhjendatud, vaid keskendub eeldatavatele rünnakutele inimese vastu. Seda võib võrrelda teiste linnaühiskonna hirmudega.

Varem oli rahvaluule seotud huntide endiga, tänapäeval tegeleb see suurel määral inimestega, kes kaitsevad huntide eksistentsi Rootsi metsades. Hirmu südamik on kandunud huntidelt nende kaitsjatele, inimestele.

Tõlkis Kadri Peebo

ELUENERGIA, HALDJAD JA JUMALAD MARI MEDITSIINIS

Valeri Petrov. Mari, Joškar-Ola

Mari rahvapärane arstimine põhineb teoorial kõikvõimsast jõust või energiast *ju*. Usutakse, et ainult selle energia valdamine annab inimesele arstimisvõime, nõidumise ja selgeltnägemise ande ning muudab ta jumalatest tugevamaks. Teadmisi hoitakse oma perekonna ja sugulaste keskel salajas, seda on soodustanud arstijate vaenamine ametliku kiriku ja võimude poolt. Praegu, nagu minevikuski, on ainuvõimalik omandada nende ametisaladusi, hakates mõne nõia õpilaseks.

Minu õpetajateks olid mitmed päritud teadmistega rahvaarstid (A. Mamajeva, s 1923 Novotoriali rajoonis; V. Aslanov, s 1905 Sernuri rajoonis; I. Mihailova, s 1915 Morski rajoonis; P. Jegorova, s 1921 Morski rajoonis), kes lubasid osa oma perekonna saladustest trükkis avaldada.